

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Column: De plaskrul. Homo-ontmoetingsplaats tegen wil en dank

Auteur: Bram Mellink

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 43.1, 6-8.

© 2021 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE PLASKRUL: HOMO-ONTMOETINGSPLAATS TEGEN WIL EN DANK

Bram Mellink

Wie deze dagen na een supermarkt- of apotheekbezoek voor de afwisseling wat door de Amsterdamse binnenstad slentert, passeert ze ongetwijfeld vaak genoeg: de donkergroene plaskrullen. Honderdvijftig jaar geleden verschenen de eerste exemplaren in het straatbeeld en na verloop van tijd werden het er zelfs zo veel, dat een speciale 'urinoircommissie' met onderhoud en plaatsing werd belast – lees de notulen in het Gemeentearchief er maar op na.

De Amsterdamse plaskrullen onderscheiden zich echter niet door hun hoeveelheid, maar door het ontwerp. Als je de plaskrul beter bekijkt (tip aan de lezer: doe dit niet van té dichtbij), dan valt al snel de ruimte bij de benen op, net als de gaasachtige inkijk die zicht biedt op het bovenlichaam van de gebruiker. Publieke urinoirs werden sinds omstreeks 1870 bewust zo ontworpen, zodat de politie via bovenlichaam en benen kon zien wat zich binnen afspeelde. In veel publieke urinoirs

werd namelijk in de negentiende eeuw 'sodomie' bedreven.

'Sodomie' was rond het midden van de negentiende eeuw de meest gebruikte term voor seks tussen partners van gelijk geslacht, als het verschijnsel al met naam en toenaam werd genoemd. Het begrip verwees naar het zondige Sodom, de Bijbelse stad die met Gomorra Gods toorn over zich afriep en het einde van Genesis niet haalde. Volgens het woordenboek van toen was sodomie 'tegennatuurlijke ontucht' en die werd uit de publieke ruimte geweerd. Onderzoek van Gert Hekma en Matt Houlbrook maakt duidelijk dat agenten daar, in elk geval in Amsterdam en Londen, een flinke taak aan hadden en de nieuwe plaskrul maakte hun werk in elk geval een beetje eenvoudiger.

Van 'homoseksualiteit' had destijds nog haast niemand gehoord, want dat begrip werd in 1869 door de Oostenrijk-Hongaar Karl Maria Benkert gemunt, toevallig een jaar voordat de eerste Amsterdamse plaskrul in gebruik werd ge-

Een plaskrul op het Haarlemerplein. Bron: Wikimedia Commons.

nomen. Benkert introduceerde niet alleen een nieuw woord, maar ook een nieuw concept. Tot zijn interventie was sodomie, zoals de woordenboekdefinitie al suggereerde, een daad geweest: sodomie was iets wat mensen 'deden', zoals je crimineel gedrag kunt vertonen zonder levenslang een crimineel te zijn. Benkert en zijn navolgers beschouwden homoseksualiteit echter niet langer als daad maar als identiteit: homoseksualiteit doe je niet, je *bént* het.

Seksualiteit – in haar homoseksuele én heteroseksuele verschijningsvorm – werd hiermee verheven tot een cruciaal onderdeel van iemands persoonlijkheid. Bespreekbaarheid werd langzaamaan steeds meer de norm. Eerst werd de homoseksueel nog het studieobject van artsen, seksuologen en andere 'deskundigen' die naar de oorzaak van deze afwijking zochten. Later kwam de homoseksueel ook in het vizier van de kerkelijke pastorale zorg en zielzorg. Juist dominees en pastoors zouden, als verleners van geeste-

lijke zorg, een belangrijke rol vervullen in het opwekken van begrip voor de 'van iemands persoonlijkheid. Bespreekbaarheid werd langzaamaan steeds meer de norm. Eerst werd de homoseksueel nog het studieobject van artsen, seksuologen en andere 'deskundigen' die naar de oorzaak van deze afwijking zochten. Later kwam de homoseksueel ook in het vizier van de kerkelijke pastorale zorg en zielzorg. Juist dominees en pastoors zouden, als verleners van geestelijke zorg, een belangrijke rol vervullen in het opwekken van begrip voor de 'homoseksuele naaste'. Zo kregen kerkelijke ambtsdragers verrassend genoeg een rol in het emancipatieproces van homoseksuelen, die na de Tweede Wereldoorlog ook zélf steeds meer van zich lieten horen.

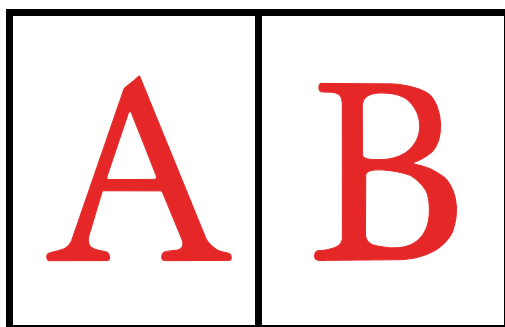
Inmiddels is het beeld van een homoseksuele identiteit zo stevig verankerd geraakt dat niet de verborgenheid, maar het 'uit de kast komen' als nieuwe maatschappelijke norm is gaan gelden. Uitkomen voor je homoseksualiteit is de toets-

steen voor échte homoseksualiteit: je kunt pas écht homo zijn als je dat wereldkundig maakt, omdat de wereld je pas wérkelijk kent wanneer zij weet met wie jij het bed wenst te delen.

Deze laatste observatie die – ik geef het toe – niet uitblinkt in nuance, laat zien hoe weinig vanzelfsprekend onze huidige koppeling van identiteit, liefde en seksualiteit eigenlijk is. Vaak wordt gezegd dat seksualiteit een privézaak is, en dat iedereen vooral zelf moet weten wat hij of zij in de slaapkamer uitspookt. Maar de ontwikkeling van sodomie naar homoseksualiteit, van verscholen daad naar publieke identiteit, suggereert eerder het tegenovergestelde: seksuele identiteit is een publieke zaak geworden. Geen wonder dat homoseksualiteit tegenwoordig een veelbesproken onderwerp is waaraan in politiek en maatschappij veel waarde wordt gehecht.

Of dit de emancipatie van de homoseksueel ten goede komt, of tot een vrijere omgang met seksualiteit leidt, is overigens zeer de vraag. Onder LHBT'ters woedt al decennia de discussie of de rigide tegenstelling tussen homo- en heteroseksuelen seksualiteit niet vooral belemmert, omdat zij mensen reduceert tot de seksuele categorie waartoe ze gezegd worden te behoren, en die categorieën vervolgens als onveranderlijk voorstelt. Eén manier om de strijd met rigide tegenstellingen aan te gaan is het creëren van nieuwe categorie-

en. Een andere manier is om het ontstaan en de ontwikkeling van deze categorieën historisch te onderzoeken, en te laten zien dat ons denken over homo- én heteroseksualiteit door de tijd heen verandert. ■

Athenaeum Boekhandel